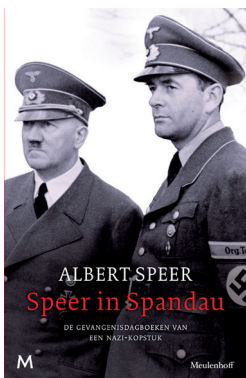

DAGBOEK VAN EEN NAZI

Speer in Spandau ligt vanaf volgende week in de boekhandel en kost €34,99.

Hij was als Hitlers minister van Bewapening en Munitie een van de machtigste mannen van het Derde Rijk, Albert Speer. Tijdens het Proces van Neurenberg werd hij tot twintig jaar cel veroordeeld voor het tewerkstellen van één miljoen dwangarbeiders in de wapenindustrie. In de Spandaugevangenis in Berlijn hield hij een dagboek bij, dat volgende week in boekvorm verschijnt: *Speer in Spandau*. 'Waarom heb ik eigenlijk zo hardnekkig volgehouden dat ik schuldig was? Vaak denk ik dat het ijdelheid en opschepperij geweest kunnen zijn.'

TEKST ALBERT SPEER
FOTOGRAFIE GETTY IMAGES E.A.

Een Amerikaanse soldaat met witte helm en draagriemstel leidde me door de keldergangen naar een kleine lift. We gingen samen naar boven. Na een paar stappen werd er een deur geopend en even later stond ik op een kleine verhoging in de Neurenbergse rechtszaal. Een bewaker reikte me een koptelefoon aan. Ik zette hem wat versuft haastig op. Daarna hoorde ik de door de microfoon onpersoonlijk en merkwaardig abstract klinkende stem van de rechter zeggen: 'Albert Speer, veroordeeld tot twintig jaar gevangenisstraf.'

Ik voelde de blikken van de acht rechters achter de tafel, van de aanklager, van de verdediger, van de journalisten en van de toeschouwers. Wat ik waarnam, waren echter alleen de wijd opengesperde geschrokken ogen van mijn advocaat, Dr. Hans Flächsner. Misschien stond mijn hart een ogenblik stil. Nauwelijks bewust en zonder het te willen, maakte ik zwijgend een buiging in de richting van de rechters. Door onbekende zwak verlichte keldergangen werd ik naar mijn cel gebracht. De soldaat, aan wie ik met een handboei was vastgeketend, zei geen woord.

Kort daarna gaf een Amerikaanse luitenant me

kortaf bevel mijn beddengoed, tafel en weinige bezittingen naar een nieuwe cel op de bovenste verdieping te brengen. Op de smalle ijzeren wenteltrap kwam ik Rudolf Hess tegen op het moment dat hij zijn tafel optilde. 'Hoeveel hebt u gekregen, meneer Hess?' Hij keek me afwezig aan. 'Weet ik niet, waarschijnlijk de doodstraf. Ik heb niet geluisterd.'

Op de bovenverdieping bevinden zich zeven veroordeelden, gescheiden van de elf anderen, die op de benedenverdieping zijn achtergebleven. Nog maar een paar uur geleden, na het laatste middagmaal, wisten we niet of het na zoveel jaren van gemeenschappelijke heerschappij, gedeelde triomfen en wederzijdse afkeer de laatste keer was dat we elkaar zagen. We hadden schijnbaar eindeloos lang afwezig voor ons uit zitten staren en erop gewacht dat we gezamenlijk naar de rechtszaal zouden worden gebracht voor de uitspraak. We werden echter een voor een opgeroepen en in de volgorde waarin we tijdens het proces hadden gezeten, door een bewaker weggevoerd. Eerst Hermann Göring, daarna Joachim von Ribbentrop en Wilhelm Keitel. Ze kwamen niet meer terug. Zo liep de kelder ➤

Albert Speer aan de tekentafel samen met Adolf Hitler.

Hitler doet een dagje Parijs, Speer (l) vergezelt hem.

langzaam leeg. Ik was de voorlaatste. Na mij bleef alleen Constantin von Neurath over, tot 1938 Hitlers minister van Buitenlandse Zaken. Ik weet nog steeds niet waartoe de anderen veroordeeld zijn. Het schijnt dat alleen wij zevenen, die naar de bovenste verdieping zijn verplaatst, het er levend hebben afgebracht.

De gevangenispsycholoog, Dr. Gilbert, brengt ons in onze cellen een bezoek. Het is zoals ik al vermoedde: zij die beneden zijn opgesloten zijn allemaal ter dood veroordeeld. Van ons zevenen hebben de minister van Economische Zaken Walter Funk, admiraal Erich Raeder en Hitlers plaatsvervanger Hess, levenslang gekregen, Baldur von Schirach, de Reichsjugendführer, en ik ieder twintig jaar, Constantin von Neurath, aanvankelijk minister van Buitenlandse Zaken en daarna op een zijspoor gezet als gouverneur van Bohemen en Moravië, vijftien en admiraal Karl Dönitz tien jaar. Gilbert, die er altijd op uit is zijn psychologische kennis te vergroten, wil weten hoe ik tegenover de gerechtelijke uitspraak sta. 'Twintig jaar! Ze hadden mij, zoals de zaken staan, geen lichtere straf kunnen geven. Ik kan niet klagen. Dat wil ik ook niet.'

'Twintig jaar! Ze hadden mij, zoals de zaken staan, geen lichtere straf kunnen geven. Ik kan niet klagen. Dat wil ik ook niet'

Onze Duitse gevangenisarts, Dr. Pflücker, vroeger arts in Wildungen, komt op bezoek. Gedurende de trieste maanden van het proces heeft hij ons allemaal met zijn bemoedigende woorden geholpen. Hij heeft overigens geen geneesmiddel voor mijn bijna ondraaglijke hartkloppingen, hij geeft mij alleen maar wat aspirine. Om mij af te leiden, vertelt hij dat Hjalmar Schacht, Franz von Papen en Hans Fritzsche, die zijn vrijgesproken, een paar uur geleden de gevangenis wilden verlaten, maar dat zij weer terugkwamen omdat voor de hoofdingang een verontwaardigde menigte op hen stond te wachten. In de algemene radeloosheid hadden de Amerikanen hen aangeboden hun toevlucht te nemen tot de gevangenis. Zij bevonden zich nu op de bovenste verdieping, hun celdeuren stonden echter open. Zij hadden na het gemeenschappelijke middagmaal in de kelder van het Neurenbergse Paleis van Justitie afscheid genomen om hun koffers te pakken. Schacht gaf niemand van ons een hand, Von Papen alleen de militairen Keitel, Alfred Jodl, Raeder en Dönitz, terwijl Fritzsche iedereen ontroerd het beste had gewenst.

Bij het afscheid kom ik even in opstand tegen mijn lot. Had ik eigenlijk geen lichtere straf verdiend als Schacht en Papen vrijkomen? Ik heb zojuist nog tegenover Gilbert het tegenovergestelde beweerd. Ik benijd hen! Leugens, draaierijen en oneerlijke verklaringen zijn dus toch lonend geweest.

2 oktober 1946

Vannacht heb ik de rekening opgemaakt. Ik was 26, toen ik Adolf Hitler, die mij voordien absoluut niet geïnteresseerd had, voor het eerst hoorde spreken; ik was 30 toen hij mij een hele wereld aan de voeten legde. Ik heb hem niet in het zadel geholpen, heb zijn herbewapening niet voor hem gefinancierd. Mijn dromen betroffen altijd alleen de bouwwerken, ik wilde geen macht, maar een tweede Schinkel worden. Waarom heb ik eigenlijk zo hardnekkig volgehouden dat ik schuldig was? Vaak denk ik dat het ijdelheid en opschepperij geweest kunnen zijn. Natuurlijk weet ik zelf dat ik schuldig ben. Maar

had ik daarvan voor de rechtbank zo'n ophef moeten maken? Met plooibaarheid en sluwheid breng je het er beter af in deze wereld. Anderzijds: kan ik mij de geslepenheid van Papen tot voorbeeld stellen? Hoezeer ik hem ook benijd, ik veracht hem echter ook. Maar ik was 40 jaar toen ik gearresteerd werd. Ik zal 61 zijn als ik de gevangenis achter mij laat.

3 oktober 1946

Een sombere dag. Ik reken uit: Van 7300 dagen en vijf schrikkeldagen zijn er negen voorbij. Als het voorarrest en de duur van het proces meegeteld worden, zouden het 494 dagen minder zijn. Het is alsof ik nu een onafzienbaar lange donkere tunnel binnenga.

4 oktober 1946

Onze cellen zijn sinds de uitspraak weer afgesloten, we hebben geen mogelijkheid meer om met elkaar te spreken, of ons op de binnenplaats van de gevangenis te ontspannen. De eenzaamheid wordt ondraaglijk. Geen van ons is tot nu toe ingegaan op het aanbod om dagelijks een uur lang in de hal van de gevangenis op en neer te

lopen. Wat voor uitwerking moet dat hebben op de terdoodveroordeelden als wij voor hun cellen heen en weer wandelen. Zij worden niet meer gelucht. Nu en dan wordt een van hun celdeuren geopend. Misschien voor het bezoek van de geestelijk verzorger of van de arts.

5 oktober 1946

Al dagenlang nergens belangstelling voor. Zelfs de boeken liggen onaangeroerd op de tafel. Als ik in deze toestand blijf doordommelen, zal mijn weerstandsvermogen binnen afzienbare tijd bezwijken.

6 oktober 1946

Ik laat me een potlood en nieuw papier geven. Aantekeningen gemaakt. Maar het contact met de buitenwereld blijft beperkt tot enkele regels blokletters op voorgedrukte formulieren. Vanmiddag merkte ik plotseling heel duidelijk dat het gevoelsvermogen door de gewinning aan het gevangenisleven afstompt. Alleen daardoor is het echter mogelijk het in deze deprimerende omstandigheden vol te houden. Men zou het paradoxaal zo kunnen formuleren: de ver- ➤

De oorlogsmisdadigers op een rij in het Neurenberg-proces. Onderste rij links: Albert Speer die tot twintig jaar cel werd veroordeeld.

**Van links naar rechts:
Speer tijdens zijn
arrestatie in mei 1945;
Hitler vermaakt zich
met Speers zoontje;
Speer in de Neuren-
bergse rechtbank.**

minderung van het gevoelsvermogen versterkt het vermogen om te lijden.

8 oktober 1946

Ik moet mezelf dwingen tot intellectuele activiteit. Omdat er na de beëindiging van het proces ook een einde is gekomen aan de uitdaging daartoe, is mij niets overgebleven dan het meest beperkte en banaalste gebied. Ik concentreer me op de tafel in mijn cel, op het krukje, op de jaarlingen in het eikenhout van de deur. Pogingen om deze dingen zo nauwkeurig mogelijk te registreren en voor mijzelf te beschrijven. Een eerste oefening – in wat eigenlijk? Bepaald niet in het schrijven van een boek; een toetsing van het vermogen om te registreren.

9 oktober 1946

Ik zit al meer dan een jaar in de gevangenis, waarvan ik tot nu toe alleen de ijzeren toegangspoort en het cellenblok heb gezien. De buitenmuren met de kleine vensters zijn door het stof en het roet van tientallen jaren vuil geworden. Op de binnenplaats vegeteren een paar perenbomen en tonen dat het leven zich zelfs hier een lange tijd kan handhaven. In de eerste dagen krom ik vaak op mijn stoel en klapte de bovenste helft van het raam naar beneden om een blik op de binnenplaats te kunnen werpen. Maar het kleine hoge venster ligt te diep in de gevangenismuur. De ruiten zijn vervangen door grijs celluloid, omdat men ons de mogelijkheid wil ontnemen om ons met glasscherven de polsen door te snijden. Zelfs als de zon schijnt is de cel somber. Het celluloid zit vol krassen, de contouren van de dingen buiten zijn vaag. Het begint koud te worden; desondanks klap ik vaak het raam naar

beneden. De soldaat die op wacht staat, heeft last van de koude tocht. Hij eist dat ik onmiddellijk het venster sluit.

10 oktober 1946

Ik sta dag en nacht onafgebroken onder observatie. In elk van de zware eiken celdeuren is op ooghoogte een vierkant gat gezaagd. De tralies voor de opening kunnen opzij gedraaid worden, als het eten naar binnen geschoven moet worden. 's Avonds hangt de soldaat een lamp aan deze tralies, zodat ik kan lezen. Na 19.00 uur wordt hij opzij gedraaid, de cel blijft de hele nacht zwak verlicht. Sinds het Robert Ley, organisatieleider van de partij, vóór het begin van het proces is gelukt zich met de afgescheurde zoom van zijn handdoek aan de afvoerpijp van het toilet te wurgen, is een rigoureuze controle ingevoerd.

Een dergelijke cel kende ik tot nu toe alleen uit Amerikaanse films. Nu ben ik er bijna aan gewend. Het vuil op de muren valt mij nauwelijks meer op. Ze moeten jaren geleden groen zijn geweest. Toen was er ook nog elektrisch licht aan het plafond en waren er vaste voorwerpen die tot de inrichting van de cel behoorden, waarvan nu alleen nog de dichtgepleisterde gaten van de houten pluggen zijn te zien. Langs de lange muur staat een brits met een stromatras. Ik gebruik een paar kledingstukken als hoofdkussen, voor de nacht heb ik vier Amerikaanse wollen dekens, maar geen lakens. De muur langs de brits is door mijn vele voorgangers vuil glimmend geworden. Op een wankele kleine tafel staan een waskom en een kartonnen doos met een paar brieven. Ik heb niets te bewaren. Onder het kleine venster lopen een paar verwarmingsbuizen langs de muur; daar droog ik

‘Het waren het idealisme en de toewijding van mensen als ik, waardoor Hitler zich gedragen wist. Wij hebben hem mogelijk gemaakt’

de handdoeken.

De penetrante lucht van een Amerikaans desinfecteringsmiddel achtervolgt me door alle gevangenissen die ik tot nu toe ben gepasseerd. In het toilet, in het wasgoed, in het water waarmee ik elke morgen de vloer dweil, overal hangt die weeïge, scherpe, medicinale lucht.

11 oktober 1946

Gedurende de wekenlange pauze in het proces, waarin de rechters het eens werden over de vonnissen, heb ik een verslag gemaakt van flarden herinneringen aan de twaalf jaar met Hitler en het via de pastoor aan een vriend in Coburg gestuurd. Het omvat honderd pagina's. 'Ik geloof,' schreef ik zo ongeveer in de begeleidende brief, 'dat ik eerder dan al deze walgelijke burgerlijke revolutionairen karakteristiek ben voor een bepaalde kant van het regime.'

Ik heb inderdaad het idee dat de Himmlers, de Bormannen en de Streichers het succes van Hitler bij het Duitse volk niet kunnen verklaren. Het waren veeleer het idealisme en de toewijding van mensen als ik, waardoor Hitler zich gedragen wist. Wij, die werkelijk in de laatste plaats pas aan onszelf dachten, hebben hem mogelijk gemaakt; de misdadigers en misdadige elementen zijn er altijd, zij verklaren niets. In het gehele proces was altijd alleen maar sprake van juridisch aantoonbare fouten. 's Nachts, in mijn zwak verlichte cel, vraag ik mij dikwijls af of mijn eigenlijke schuld niet van heel andere aard is.

Onder de indruk van de bijna ondraaglijke griezelige stilte die mij omgeeft en waarvan de aflossing van de wacht voor de cel de enige tijdmaat is, word ik overvallen door de twijfel of ik in die honderd pagina's een juist beeld heb getekend

van Hitler. Bij al de moeite die ik deed om voor mijzelf te verklaren hoe ik zo lang door hem gefascineerd kon worden, heb ik al te vaak al die kleine innemende trekjes van de gemeenschappelijke autotochten, van de picknicks en de fantasieën over bouwwerken in de herinnering teruggeroepen, zijn charme, zijn vaderlijke bezorgdheid en zijn schijnbare bescheidenheid. Maar intussen heb ik al datgene wat het proces mij zo onvergetelijk duidelijk heeft laten zien, de monsterachtige misdaden en wreedheden, verdrongen. Uiteindelijk is het toch dit alles waardoor Hitler was die hij was.

13 oktober 1946

Een bewaker gaat alle cellen langs. Hij vraagt of wij gebruik willen maken van ons recht op de dagelijkse rondwandeling op de begane grond. De binnenplaats is nog altijd afgesloten. Ik moet eruit, omdat de cel me ondraaglijk begint te deprimeren. Ik vraag hem mij mee te nemen. Ik huiver er echter voor de terdoodveroordeelden te zien. De bewaker houdt me de verchromde handboeien voor, het kost ons enige moeite om aan elkaar geketend de wenteltrap af te dalen. Elke stap op deze ijzeren treden klinkt in de stilte als een donderslag.

In de hal zie ik elf soldaten, die aandachtig in elf cellen staan te staren. Daarin zaten de elf mannen die nog over waren van de leiding van het rijk. De opperbevelhebber van de Wehrmacht, Wilhelm Keitel, die vroeger ongeliefd was en veracht werd, maar die zich tijdens het proces redelijk en waardig opstelde; generaal Alfred Jodl, de naaste medewerker van Keitel, vroeger het type van de intelligente Duitse officier van de generale staf, die, gefascineerd door Hitler, de >

✕

Speer aan de wandel met Rudolf Hess in de Spandau-gevangenis. Foto rechts: Speer in zijn cel, schrijvend in zijn dagboek.

morele traditie van zijn stand in hoge mate verloochend heeft. Hermann Göring, de hoofdfiguur van het proces, die met grootse allures alle verantwoording op zich nam, om vervolgens sluw en energiek alle schuld van de hand te wijzen; een verkwister en parasiet, die tijdens de gevangenschap zijn persoonlijkheid hervond en toen zo uitgeslaperd, intelligent en slagvaardig optrad als nooit meer sinds het begin van het Derde Rijk.

Joachim von Ribbentrop, Hitlers minister van Buitenlandse Zaken, wiens arrogantie plaatsgemaakt zou hebben voor een geloof in Christus, dat nu en dan groteske trekken vertoont. Julius Streicher, de Gauleiter van Neurenberg, een van de oudste metgezellen van Hitler, die vanwege zijn seksueel gekleurde antisemitisme en zijn ten hemel schreiende corruptie binnen de partij een buitenstaander was geweest en die tijdens het proces door alle verdachten werd gemeden.

Vervolgens Wilhelm Frick, een weinig spraakzame man, die als minister van Binnenlandse Zaken Hitlers ressentimenten tot wetten had verheven. Alfred Rosenberg, de verward denkende partijfilosoof, over wie iedereen, met inbegrip van Hitler, glimlachend de schouders ophaalde, wiens verdediger tijdens het proces tot ons aller verbazing het bewijs kon leveren dat hij de van haat vervulde vernietigingspolitiek in het oosten als noodlottig had beschouwd, ook al bleef hij Hitler dan toegewijd.

Fritz Sauckel, die als zeeman begonnen was, maar was opgeklommen tot Gauleiter van Hitler en voor wie de opdracht om tijdens de oorlog dwangarbeiders uit de bezette gebieden naar Duitsland te transporteren geestelijk en moreel te veel was geweest. Arthur Seyss-Inquart, rijks-

‘Voor de terdoodveroordeelden is het achter de rug. Ik heb nog twintig jaar voor de boeg. Zal ik die overleven?’

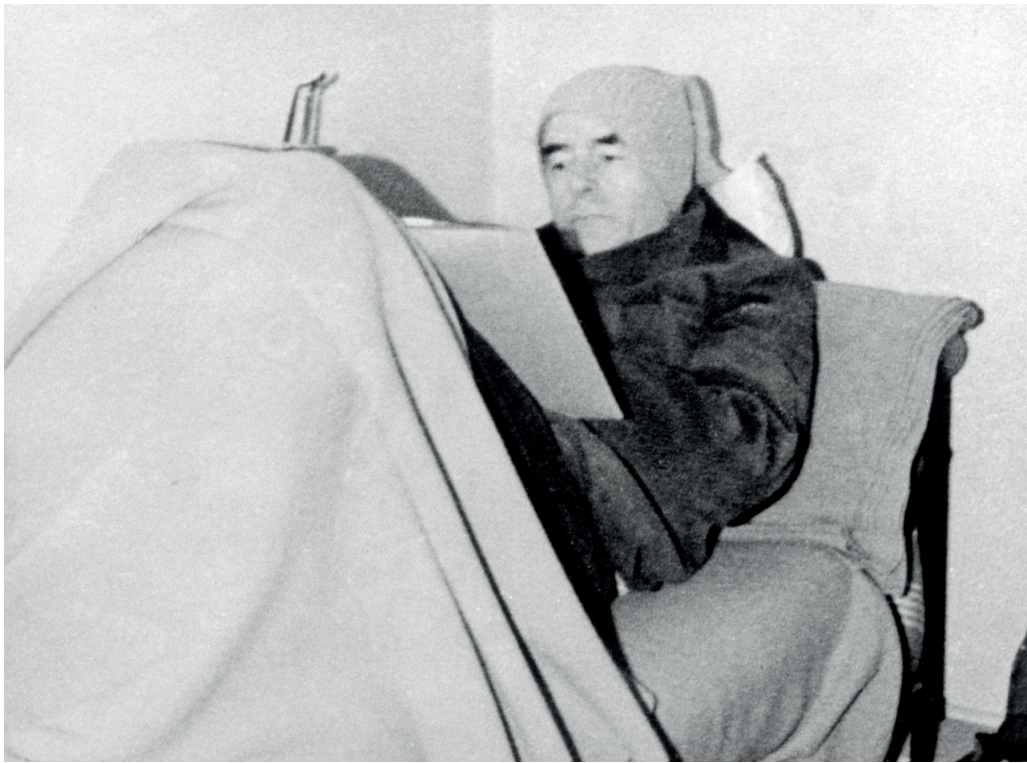
commissaris van Hitler voor het bezette Nederland, die negen maanden lang op de verdachtenbank mijn rechter buurman was; een vriendelijke Oostenrijker, die het hoogste IQ gekregen had van ons allemaal en die gedurende het proces mijn sympathie verwierf, vooral omdat hij geen uitvluchten zocht.

Hans Frank, de gouverneur-generaal van Polen, wiens eigen dagboek zijn meedogenloos, bijna beestachtig optreden onthulde, maar die in Neurenberg al zijn vrijwillig bekende misdaden loochende en een gelovige katholiek werd; zijn gave om vurig en fanatiek te geloven heeft hem nooit in de steek gelaten. Gilbert vertelde me kortgeleden dat hij aan zijn memoires werkt. En als laatste Ernst Kaltenbrunner, de chef van de Gestapo, die tijdens het proces de echtheid van de door hem ondertekende documenten loochende, een lange Oostenrijker met scherpe gelaatstreken, maar met een merkwaardig goedaardig licht in de ogen.

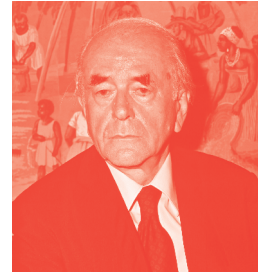
In overeenstemming met de gevangenisregels liggen de meesten van hen op de rug, het hoofd naar de binnenkant van de cel gekeerd en met de handen boven de dekens. Het is een spookachtig gezicht, zoals ze daar allemaal bewegingloos liggen, het maakt de indruk dat ze al zijn opgebaard. Alleen Frank zit aan zijn tafel en is druk aan het schrijven. Hij heeft een natte handdoek om zijn hoofd gewikkeld, om, zoals hij Pflücker vertelde, zijn geest helder te houden. Seyss-Inquart kijkt door de deuropening naar buiten, elke keer als ik voorbijkom glimlacht hij; en elke keer slaat de schrik mij om het hart. Terug in mijn cel besluit ik nooit meer naar beneden te gaan.

14 oktober 1946

Een Amerikaanse bewaker glimlacht naar me, alsof hij zeggen wil: ‘Moed houden!’ Hij had daar natuurlijk allermindst een bijzondere bedoeling mee, maar ik zal inderdaad veel moed nodig hebben om die twintig jaar door te komen. Maar zal het nog niet veel moeilijker zijn om staande te blijven tegenover de familie en de kinderen? Zal er niet meer moed voor nodig zijn om het hoofd te bieden aan hun vragen, wanneer ze mij nu of later zullen bezoeken en willen weten hoe het

WIE WAS ALBERT SPEER?

Albert Speer (19 maart 1905) was een architect en stedenbouwkundige die na het zien van een toespraak van Adolf Hitler in 1931 lid werd van de NSDAP. In 1934 werd hij Hitlers hofarchitect en bouwde hij vooral in Neurenberg en Berlijn in neoclassicistische stijl veel overheidsgebouwen (denk: groot en veel adelaren), en legde hij brede boulevards aan waarop parades gehouden werden. Speer, inmiddels een vertrouwing van de Führer, werd in 1942 benoemd tot rijksminister voor Bewapening en Munitie. Eén miljoen dwangarbeiders werkten in de door Speer geleide wapenindustrie. Met het naderende eind van de oorlog weigerde Speer steeds vaker Hitlers orders uit te voeren, werd hij in 1945 gearresteerd tijdens (vergeefse) vredesonderhandelingen met de geallieerden. Tijdens het Proces van Neurenberg werd hij tot twintig jaar cel veroordeeld voor misdrijven van de nazistaat. Speer stierf in vrijheid, tijdens een bezoek aan Londen op 1 september 1981.

zover heeft kunnen komen dat ik deel uitmaakte van een regime dat de hele wereld vreesde en verachtte? Zij zullen altijd de kinderen van een oorlogsmisdadiger zijn. En de moed van mijn vrouw, als ze tegenover mij zit en niet zal uitspreken wat ik mijzelf verwijt, namelijk dat de afgelopen tien jaar niet haar, maar Hitler hebben toebehoord en de twintig die voor ons liggen ook. En ten slotte de moed om met het verleden en mijn aandeel daarin in 't reine te komen. Ik merk hoe moeilijk, hoe onmogelijk het nu eigenlijk al is om zelfs heel simpele en onschuldige belevissen met Hitler te beschrijven.

Ik werd mij plotseling bewust dat in onze stilte al geruime tijd en vanuit de verte een gehamer doordrong. Een ogenblik lang ergerde ik me erover dat men midden in de nacht reparaties uitvoerde. Maar opeens ging het door me heen: nu worden de galgen opgericht. Nu en dan meende ik het geluid van een zaag te horen, daarna was het weer even stil. Ten slotte een paar hamerslagen. Ik kreeg merkwaardigerwijze de indruk dat ze elke keer luider waren. Na ongeveer een uur werd het weer volkomen stil. Ik kon op mijn brits liggend de gedachte niet van mij afzetten dat het schavot getimmerd was. Slapeloos.

15 oktober 1946

De hele dag zenuwachtig. De nachtelijke gebeurtenissen hebben me van streek gemaakt. Geen zin aantekeningen te maken.

16 oktober 1946

Ik word op een zeker moment wakker. Ik hoor beneden onverstanebare woorden. Daarna stilte en dan ineens het afroepen van een naam: 'Ribbentrop!' Er wordt een celdeur geopend, geroe-

zemoes, geschuifel van laarzen en weergalmen-de stappen die zich langzaam verwijderen. Ik krijg nauwelijks lucht, zit nu rechtop op mijn brits, ik hoor mijn hart luid kloppen en word me tegelijkertijd bewust dat mijn handen ijskoud zijn. De voetstappen komen alweer terug, de volgende naam is: 'Keitel!' Weer gaat er een celdeur open, weer geroezemoes en weer sterft de nagalm van de voetstappen weg. De ene naam na de andere wordt afgeroepen. Met enkelen was ik door gemeenschappelijke arbeid en wederzijds respect verbonden, enkelen stonden ver van mij af, zij hadden nauwelijks mijn weg gekruist. Degenen voor wie ik bang ben geweest, in de eerste plaats Bormann, vervolgens Himmler, ontbraken, ook Goebbels en Göring waren er niet bij. Enkelen heb ik veracht. Weer voetstappen: 'Streicher!' Er volgt een luide, opgewonden verklaring. Vanaf onze galerij wordt geroepen: 'Bravo, Streicher!' Naar de stem te oordelen is het Hess. Beneden gaat het afroepen van de namen verder. Ik kan niet schatten hoelang het duurt; het kunnen uren zijn. Ik zit met gevouwen handen.

Misschien is het einde van deze elf mannen, denk ik vanmorgen, te verkiezen boven mijn situatie. De Duitse gevangenisarts, Dr. Pflücker, heeft me enige dagen geleden, toen ik met hem over de angst van de terdoodveroordeelden sprak, geruststellend verzekerd dat hem toestemming was verleend elk van de veroordeelden vóór de terechtstelling een sterk kalmerend middel te geven. De gedachte daaraan vervult me nu bijna met iets van afgunst: voor hen is het achter de rug. Ik heb nog twintig jaar voor de boeg. Zal ik die overleven? Gisteren heb ik geprobeerd me voor te stellen hoe ik na twintig jaar als een oude man de gevangenis zal verlaten. ✖